

Ivo Stropnik

U LUBLAN PR ŠESTIC...

I.

Štajerci si tole naslovno ljudsko pivsko pesem (in še prenekatero drugo na račun bele in zveličavne Ljubljane) pogosto zapojemo. Pa najbrž ne zaradi kakšne posebne frustracije, ker ne živimo v oficialni, uradovalni in akademski Ljubljani; bolj iz radoživega veselja in odprtosti, ki ju narekuje naša folklorna značajskost. Že zaradi slednje značajske poteze pa se v kontekstu besednega ustvarjanja morda presplošno uzavešča opredelitev, da se (povsod, kar je) zunaj Ljubljane (še vedno) goji (zgolj) periferni književni izraz, torej drugotna literarna kultura oz. literatura nižjega tipa.

Da znotraj skupnega slovenskega kulturnega obraza, videnja in prepoznavanja obstaja občutni ljubljanski centralizem, je staro dejstvo. Vendar ga gre razumeti kot zgodovinsko posledičnost in hkrati kot nujno selekcioniranje, ki nekje, še posebej pa v tako majhni deželi, kot je naša, pač mora najti svoj center (pravzaprav epicenter) izrekljivosti, dorečenosti in udejanjenega žarišča.

Področnim, manjšim, pokrajinskim in provincialnim založniškim hišicam ter zekaojevski literarni dejavnosti namreč čestokrat zmanjka kritične in selektivne distance do umetniškega vrednotenja besedila. Tako zaživijo pesniške zbirke, v katerih ne najdevamo sodobnih vprašanj o biti in bivanju, in spregovori poezija, ki se ne dotika nujnih pesniških vprašanj naroda ali zgodovinske zavesti. Povprečen slovenski bralec poezije pa še zdaleč ni nerazgledan; čeprav so tovrstni konsumenti vse redkejši, so tudi zahtevnejši: po dokončnem Čop–Prešernovem, Balantičevem, Hribovškovem, Kocbekovem ter celi vrsti drugih odčaranj v razvoju slovenske poezije ter v vsakodnevem dialogu z recepcijami svetovne literature jih res ne očara poezija, ki se bolj kot s sodobnimi eksistencialnimi in estetskimi stanji ukvarja z verzificiranjem čustveno doživetega, enointerpretativnega in zgolj »iskreno«² zarisanega med lepe sanje in doživeto – po pesniško videno – lepoto duše. Selektor lirske besede je torej izostreni literarni okus, zmožnost takšnega ustvarjanja oz. literarnega dialoga, ne pa bivanjska pripadnost središču ali periferiji; pri čemer nujno odpade očitek, češ da so provincialni avtorji, ki so sposobni tovrstne disonantne povednosti, izključeni iz reprezentativnih izborov in vsaj vseslovenske pesniške slave. Pesniškega ustvarjalca določa jezik in opredeljuje njegov umetniški izpovedno-presodni etos.

II.

A nekdo vendarle mora poskrbeti tudi za »iskreno« in »enointerpretativno« pesniško besedo, še zlasti, če ima sokove zorenja in je prizadevno učeča. Naj se sliši še tako patetično: v tem narodu številnih velikih in malih pesnikov je tudi poezija znak radožive volje do jezikovnega in siceršnjega obstajanja.

Odnosi med Ljubljano in provinco se v življenju pisateljevanja in v kontekstu očitkov »emonocentrizmu« najbrž krhajo zaradi različnega vrednotenja in razumevanja literarne kvalitete.

Če vendarle ni tako, je emonocentrizem nevaren in očitek je upravičen . . .

Kot pesniški ustvarjalec, živeč v provinci, pri vrednotenju literature ne poznam kakšnih posebnih prioritet »ljubljskih« avtorjev. Le poti do urednikov in založnikov so od tam krajše.

Tu, v provinci, pa veliko bolj poznam pesniško samoto, ki je z odsotnostjo soustvarjalnega dialoga nenazadnje inspirativna na svoj način, in živim z njo kakor z zgovornim molkom.

In vendarle so občutki deljeni . . .

III.

Medtem ko je Ljubljana žarišče, ostaja preostalemu, »provincialnemu« slovenskemu prostoru manj slišno, prizadeto in včasih resnično izključujoče tlenje. Simptomatična opazka, da se tudi za življenje ustvarjajoče slovenske literature vsi krogi in zakulisja odpirajo, oblikujejo in zapirajo v Ljubljani, pomeni za slovenskega pisatelja, živečega zunaj Ljubljane, eksistenčno oteženo, če ne kar neznosno bivanje.

Naj Te z lastno izkušnjo povabim v svoje kraje. Na Šaleškem (v Velenju), kjer vztrajam živeti zaradi neke vračje ljubezni, je problematika založniške dejavnosti živa že dlje časa in je s porastom družboslovno-humanističnega kadra v zadnjem desetletju znova močno prisotna. Založniška vrzel je toliko večja, ker v ožjem (celjskem) regionalnem prostoru aktivno ne deluje nobena založba, v širšem štajerskopokrajinskem kontekstu pa so za založniški program najbližje in osrednje štajerske Založbe Obzorja (razen zgodovinoepisja in ubrane planinske literature prodornejših avtorjev) tako leposlovne kot domoznanske vsebine tukajšnjih avtorjev le redkokdaj sprejemljive. Pot do Maribora pa je enako dolga kot do Ljubljane. Življenje tu prav tako ne premore nobene literarne revije, tu in tam se zgodi le kakšna občasna literarna delavnica oz. publikacija zekaojevskega ali upokojenskega literarnega društva, ki slejkoprej otopi in presahne. Za strokovne zgodovinsko-domoznanske vsebine je sicer nekoliko več posluha, tako se v Celju z denarnimi mukami rojeva Celjski zbornik, v Velenju pa podobno mlajši Šaleški razgledi. Zatorej si redkejši tukaj živeči posamezniki, katerih profesionalno znanstveno in umetniško delo je pogojeno z založniško dejavnostjo (revialno, knjižno, glasbeno itd.), v sili takšnih razmer upravičeno iščejo poti iz velenjske občine; zaradi duhovne in materialne blokade, ki jima vsaj posredno botruje tudi založniška vrzel, pa so čestokrat prisiljeni izbrati druge lokacije bivanja in ustvarjanja, najpogosteje Ljubljano. Bežna kulturološko-sociološka analiza pokaže, da jim v matičnem prostoru ni bilo dano ustvarjati; še zlasti ne besednim umetnikom. A personalna naključja – avtorji, ki bi se tudi od tod znali spoprijeti z aktualno literarno zavestjo, so vedno bili. Bodisi da danes ustvarjajo v Ljubljani ali so pokopani na »ljubljskih Žalah«.

njihov matični prostor ostaja literarno neizživet, nepopisan in brez dialoga, ki bi ga danes tu živeči avtorji še kako potrebovali. Odsotnost literarnega ustvarjanja lahko ob nadaljevanju »emonocentrističnega« kulturnega gospodarjenja pomeni demografsko ogrožanje preostale slovenske kulture. Delitvena bilanca slovenskega kulturnega tolarja bo morala biti drugačna. Kriteriji za subvencioniranje slovenskega leposlovja v odnosu ljubljanske založbe in področna oz. pokrajinska založništva prav tako niso najbolj poštenu. Založniško lobiranje z Ministrstvom za kulturo pomeni velik knjigotrški denar, dejanska umetniška vrednost prenekaterih subvencioniranih knjig pa je čestokrat močno vprašljiva. Očitek je toliko večji, ker provincialna založništva in zunaj Ljubljane živeči avtorji zvečine niso deležni subvencij, čeprav je kot na dlani, da so Ministrstvu predložili dovolj tehtne naslove. In upravičeno zraste občutek zapostavljenosti. Zmerjati pričnemo Ministrstvo za kulturo in tamkajšnje ekspertne izbrance, a konec koncev smo nemočni – in zgodba se ponavlja. Obup. Emonocentrizem! Bi res bilo vse drugače, če bi vsi živeli v Ljubljani?

O provincialnem deležu v razvoju slovenskega slovstva, jezikovne in knjižne kulture je napisanega in uzaveščenega veliko. Takšen dvojni obraz je najbrž nujen; zmeraj je obstajala višja in nižja literatura. Seveda to še zdaleč ne pomeni, da je prva na vekov veke le tista, ustvarjena in ustvarjajoča v Ljubljani. Vstope in izstope poznata ena in druga. Znotraj vseh tehtnejših literarnozgodovinskih zapisov ni pokrajinskopripadnostnih opredeljevanj oz. diskvalifikacij: če so, so ideološka, a tudi teh je nekako zmanjkalo.

Selektor umetniško izrečene besede je torej zmeraj čas: bodisi živemu bodisi mrtvemu bodisi živečemu v Ljubljani ali v slovenski provinci. Skratka, živeti zunaj Ljubljane ne pomeni nikakršne travme. Živeti kjerkoli mora pomeniti ljubezen, če je tam dano živeti jeziku in se je od melanholije do radoživosti mogoče sprehoditi disonantni pesniški duši.

PROVINCA

Življenje s tem, da provinca ubija.
 Vendar si prav tam lahko
 z vsakim verzom priključeva slovenstvo.
 Ukročeni magnet sva postala.
 Moja draga provinca
 ima dovolj sovražnikov za naju.
 Samo na vrt stopiva
 in že obhajava njeno svetlobo.

(Podtalnica, 1991)

Velenje, 3. 2. 1996